

**Centrum pro výzkum veřejného mínění
Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.**

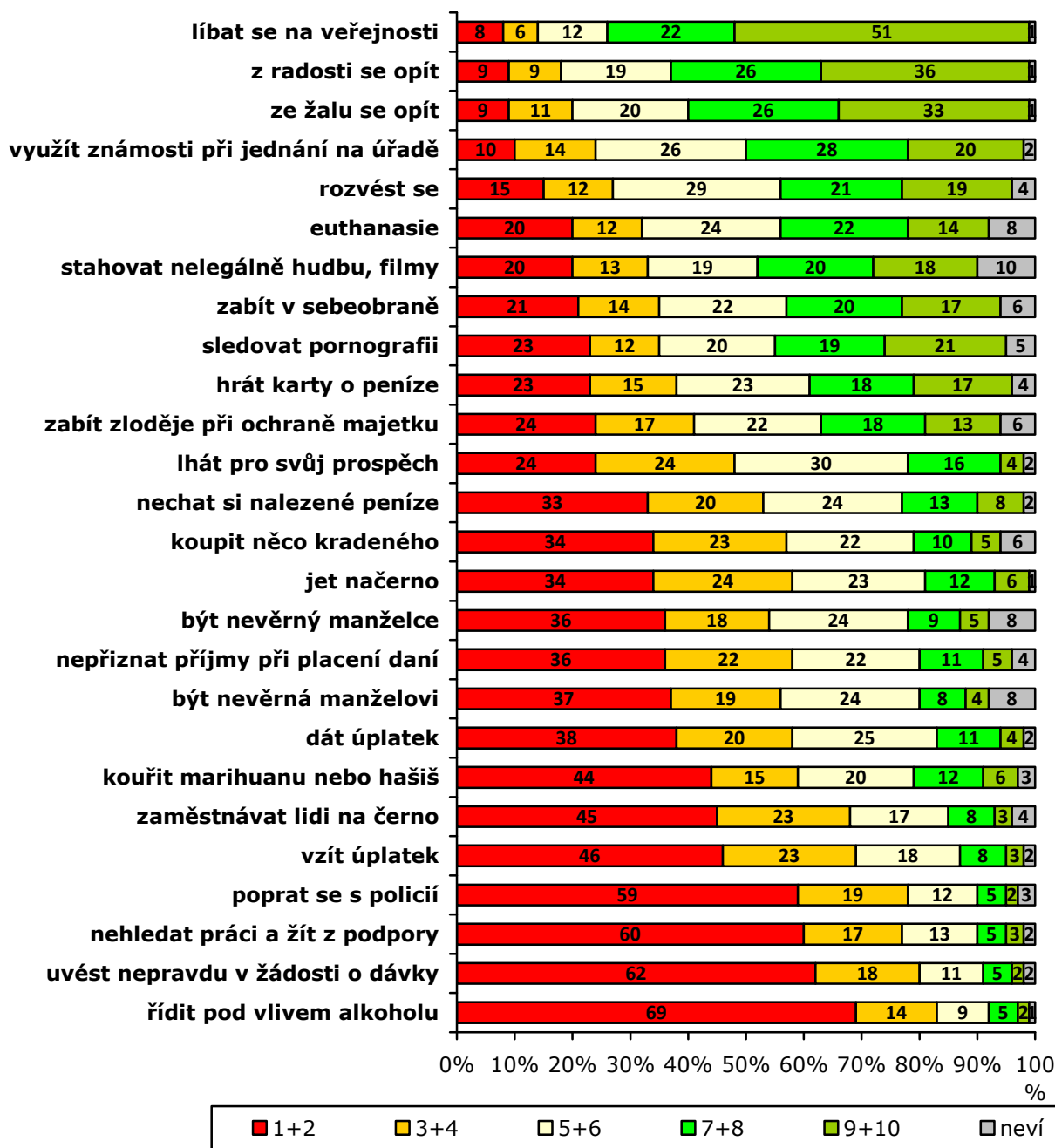
Jilská 1, Praha 1
Tel.: +420 221 183 585
E-mail: milan.tucek@soc.cas.cz

Jaké chování je pro nás morálně přijatelné? – březen 2015

Technické parametry

<i>Výzkum:</i>	<i>Naše společnost, v15-03</i>
<i>Realizátor:</i>	<i>Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.</i>
<i>Projekt:</i>	<i>Naše společnost – projekt kontinuálního výzkumu veřejného mínění CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i.</i>
<i>Termín terénního šetření:</i>	<i>2. 3. – 9. 3. 2015</i>
<i>Výběr respondentů:</i>	<i>Kvótní výběr</i>
<i>Kvóty:</i>	<i>Kraj (oblasti NUTS 3), velikost místa bydliště, pohlaví, věk, vzdělání</i>
<i>Zdroj dat pro kvótní výběr:</i>	<i>Český statistický úřad</i>
<i>Reprezentativita:</i>	<i>Obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let</i>
<i>Počet dotázaných:</i>	<i>1045</i>
<i>Počet tazatelů</i>	<i>242</i>
<i>Metoda sběru dat:</i>	<i>Osobní rozhovor tazatele s respondentem – kombinace rozhovorů PAPI a CAPI</i>
<i>Výzkumný nástroj:</i>	<i>Standardizovaný dotazník</i>
<i>Otázky:</i>	<i>OV.105</i>
<i>Zveřejněno dne:</i>	<i>3. dubna 2015</i>
<i>Zpracoval:</i>	<i>Milan Tuček</i>

V březnu 2015 se Centrum pro výzkum veřejného mínění ve svém výzkumu zabývalo přijatelností některých způsobů chování v české společnosti. Respondentům byla předložena baterie obsahující 26 položek, resp. 26 různých druhů chování, přičemž u každého z nich se dotázaní vyjadřovali, do jaké míry je ve svých očích považují za morálně akceptovatelné. Morální akceptace byla zjišťována pomocí desetibodové škály, kde 1 znamenala, že toto chování není pro dotázané přijatelné nikdy, a naopak 10 vyjadřovala, že dané chování je pro ně přijatelné kdykoliv. Postoje české veřejnosti jsou zachyceny v grafu 1, kde pro větší přehlednost byla desetibodová škála převedena do pětibodové sloučením dvojic hodnot odpovědí (1+2, 3+4, ...).

Graf 1: Morální přijatelnost některých druhů chování¹ (v %)

Pozn.: Položky v grafu jsou řazeny vzestupně dle součtu kategorií „1+2“. To znamená, že první položka je nejméně nepřijatelná, poslední nejvíce nepřijatelná.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 2. – 9. 3. 2015, 1045 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

¹ Znění otázky: „Budu Vám postupně číst různé druhy lidského chování a Vy mi prosím řekněte, do jaké míry je považujete za morálně přijatelné. Odpovídejte pomocí karty, kde 1 znamená, že je nepovažujete za přijatelné za žádných okolností a 10 naopak, že jsou přijatelné podle Vás kdykoliv. a) Nechat si nalezené peníze. b) Jet načerno ve vlaku, autobusu, tramvaji či metru. c) Zabít v sebeobraně. d) Být nevěrná manželovi. e) Ukončit život nevyléčitelně nemocného (euthanasie). f) Lhát pro svůj prospěch. g) Rozvést se. h) Nepřiznat všechny příjmy či majetek při placení daní. i) Koupit něco kradeného. j) Vzít úplatek. k) Řídít pod mírným vlivem alkoholu. l) Být nevěrný manželce. m) Využít osobní známosti při jednání na úřadě. n) Kouřit marihuanu nebo hašiš. o) Z radosti se opít. p) Zaměstnávat lidi načerno a neplatit za ně daně a odvody státu. q) Nehledat práci a žít jen z podpory a darů. r) Dát úplatek. s) Uvést nepravdivé údaje v žádosti o sociální podporu. t) Ze žalu se opít. u) Zabít zloděje při ochraně vlastního majetku. y) Nelegálně stahovat hudbu a filmy z internetu. v) Hráť karty o peníze. w) Poprat se s policií. x) Líbat se na veřejnosti. z) Sledovat pornografii.“

Nejméně morálně přijatelné je pro české občany řízení pod mírným vlivem alkoholu – v tomto případě se do kategorie 1 a 2 v rámci výše popsané škály zařadilo sedm Čechů z deseti (69 %). Jako druhá nejméně přijatelná činnost je pro české obyvatele uvádět nepravdivé údaje při žádosti o sociální podporu (62 %). Téměř stejný podíl občanů pak považuje za morálně nepřijatelné, když si někdo nehledá práci a žije jen z podpory a darů (60 %). Třipětinová většina také odsuzuje rvačky s policií (59 %). Pro více než dvě pětiny Čechů je nemyslitelné vzít úplatek (46 %), zaměstnávání lidí načerno (45 %) a kouřit marihuanu a hašiš (44 %).

Poměrně dosti negativně se Češi staví i k dávání úplatků, nevěře, zatajování zdanitelných příjmů, ježdění načerno, kupování kradených věcí či ponechání si nalezených peněz, což za víceméně zcela nepřijatelné (varianta 1 nebo 2 škály) označila asi třetina respondentů. Konkrétně dávání úplatků je jednoznačně nepřijatelné pro 38 % osob. Nevěru manželovi odsuzuje 37 % a nevěru manželce 36 %. Stejný podíl (36 %) pak odsuzuje nepřiznání příjmů při placení daní, pro 34 % je nepřijatelná koupě něčeho kradeného a jízda na černo, 33 % obyvatel ČR pokládá za zcela morálně nepřijatelné nechat si nalezené peníze. Zhruba čtvrtina Čechů také morálně odsuzuje lhaní ve svůj vlastní prospěch.

Značně nejednotné jsou postoje veřejnosti týkající zabití zloděje při ochraně vlastního majetku a zabití v sebeobraně a (částečně) euthanasie. V těchto případech jsou odpovědi českých občanů rozptýlené téměř rovnoměrně v celé šíři postojového spektra. Morálně nepřijatelné je zabití v sebeobraně a eutanazie pro zhruba pětinu dotázaných, u zabití zloděje při ochraně majetku je to téměř čtvrtina. Naopak zcela přijatelné jsou pro více než desetinu (13 – 17 %) dotázaných. Podobná či ještě výraznější nejednotnost byla zjištěna i ve vztahu k nelegálnímu stahování hudby a filmů, k rozvodům manželství a ke sledování pornografie.

U zbývajících situací v naší společnosti již poměrně jednoznačně převládá určitá benevolence, neboť opití se ze žalu i z radosti je neakceptovatelné pro 9 %, oproti třetině Čechů s opačným stanoviskem. Nejvíce shovívaví jsou čeští občané k líbání se na veřejnosti, které jednoznačně odmítá 8 % osob, zatímco opačný postoj zaujímá necelá polovina Čechů (51 %).

Poměrně benevolentní je veřejnost k využívání osobních známostí při jednání na úřadech (nesouhlasí s ním desetina dotázaných, kdežto pětina s ním souhlasí bez výhrad), což nesvědčí o razantních postojích odsuzujících určitý klientelismus. Výsledek zjevně reflektuje situaci, která se stala běžnou praxí při styku s úřady. Ve srovnání s úplatky není tato forma získávání určitých výhod považována za nemorální, vždyť jde jen o přátelskou službu bez finančního ocenění.

Baterie otázek na morální přijatelnost se v našem výzkumu opakují jednou za 3-4 roky. Časové srovnání více méně dokládá, že morální postoje veřejnosti zůstávají od roku 2005, kdy byla otázka položena poprvé, téměř beze změny. Pouze zvýrazněné položky - kouření marihuany, opití se, líbání na veřejnosti – vykazují jednoznačný trend posunu v jejich morálním ohodnocení ve směru vyšší přijatelnosti. U kouření marihuany a hašiše jde zatím o posun od jednoznačné nepřijatelnosti směrem k neutrálnímu stanovisku, přičemž jde o generační záležitost (věkové srovnání ukázalo, že v kohortě 15-19 let morální nepřijatelnost deklarovalo 19 % respondentů, v rodičovské kohortě 41 % a v nejstarší kohortě 61 %). Postoj k líbání na veřejnosti je podobně diferencován podle věku (velká tolerance v procentech za generace: 62 % / 47 % / 37 %). U opití z radosti ani žalu není názor věkově diferencován, což svědčí o všeobecné toleranci k pití alkoholu.

Tabulka 1: Morální přijatelnost některých druhů chování – časové srovnání (vážené průměry)

	9/05	3/07	3/08	3/12	3/15
Řídit pod mírným vlivem alkoholu.	2,37	2,42	2,37	2,33	2,37
Uvést nepravdivé údaje v žádosti o sociální podporu.	2,69	2,72	2,57	2,59	2,66
Poprat se s policií.	2,66	2,72	2,86	2,90	2,68
Nehledat práci a žít jen z podpory a darů.	2,51	2,58	2,51	2,47	2,74
Zaměstnávat lidi načerno a neplatit za ně daně a odvody státu.	3,09	3,24	3,11	3,18	3,23
Vzít úplatek.	3,52	3,39	3,54	3,39	3,31
Být nevěrná manželovi.	3,06	3,75	3,31	3,38	3,70
Kouřit marihuanu nebo hašiš.	2,80	2,89	3,26	3,54	3,73
Koupit něco kradeného.	3,47	3,81	3,64	3,97	3,83
Být nevěrný manželce.	3,24	3,76	3,42	3,49	3,85
Dát úplatek.	4,09	4,08	4,12	3,86	3,90
Nepřiznat všechny příjmy či majetek při placení daní.	4,12	4,41	4,16	4,37	3,90
Jet načerno ve vlaku, autobuse, tramvaji či metru.	3,65	4,04	3,91	3,93	4,02
Nechat si nalezené peníze.	4,18	4,38	4,14	4,58	4,21
Lhát pro svůj prospěch.	4,26	4,52	4,59	4,45	4,47
Zabít zloděje při ochraně vlastního majetku.	4,66	5,08	5,18	5,33	4,99
Hrát karty o peníze.	4,15	4,43	4,57	5,31	5,21
Ukončit život nevléčitelně nemocného (euthanasie).	5,07	5,26	5,43	5,66	5,39
Zabít v sebeobraně.	4,90	5,43	5,64	5,52	5,44
Stahovat nelegálně hudbu, filmy z internetu				5,43	5,54
Sledovat pornografii				5,94	5,56
Rozvést se.	4,86	5,76	5,52	5,68	5,81
Využít známosti při jednání na úřadě.	5,98	6,44	6,26	6,10	6,19
Ze žalu se opít.	5,38	6,07	6,09	6,17	6,73
Z radosti se opít.	5,70	6,28	6,37	6,46	6,93
Líbat se na veřejnosti.	6,63	7,34	7,19	7,60	7,72

Pozn.: Čím vyšší je průměrná hodnota, tím větší (častější) je přijatelnost dané položky. Žlutě jsou zvýrazněny významné posuny přijatelnosti v čase.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost.

V tabulce je dále vyznačeno, ve kterých položkách došlo mezi roky 2012 a 2015 k statisticky významným posunům (změna o 0,3 bodu v průměrné hodnotě odpovědí). Zvýšila se tolerance k nevěře, k životu na podpoře (ovšem jejich morální přijatelnost stále patří k nejnižším), poklesla tolerantnost k nepřiznání příjmů v daňovém prohlášení, k nechání si nalezených peněz, k zabití zloděje a ke sledování pornografie.

Dvacet šest položek lidského chování, které jsme předložili k posouzení veřejnosti z hlediska morální přijatelnosti, spolu nepochybně nějakým způsobem souvisí. Jedna z možností, jak poodhalit jejich vzájemné souvislosti, je zjistit vnitřní strukturu pomocí faktorové analýzy. Zjistili jsme, že náš výčet různých chování se rozdělil do pěti seskupení (nezávislých dimenzí), které vyčerpaly 62 % názorové variance:

- úplatky, práce na černo, lhaní, okrádání na daních, využívání známostí, lhaní ve svůj prospěch: **amorální, korupční či trestné jednání**
- opíjení se, líbání na veřejnosti, sledování pornografie, hraní karet o peníze, kouření marihuany: **míra benevolence k lidským pokleskům**

➤ žít z podpory, uvést nepravdivé údaje v žádosti o sociální podporu, poprat se s policií, řídit pod vlivem alkoholu, jet na černo: **asociální jednání plus přestoupení zákona**

➤ **nevěra**, rozvod

➤ **zabít** v sebeobraně, při ochraně majetku, euthanasie

Další analýza prokázala, že pouze v případě druhého faktoru (lidské poklesky) jde o výrazně generační záležitost, kdy podle očekávání je starší generace výrazně méně benevolentní než generace mladší (a především pak nejmladší). Ostatní dimenze (faktory) nevykazovaly významnější vazby ani na zmíněný věk, ani na jiné sociodemografické charakteristiky. Samozřejmě morální postoje jsou v některých položkách významně ovlivněny tím, zda je respondent věřící či nevěřící. To se týká především položek zahrnutých do posledních dvou faktorů.

I když v souhrnech (faktory) se generační rozdíly neprojevovaly zvláště významně, tak analýza po položkách ukázala podstatné věkové difference, která jsou zachyceny v následující tabulce. Chceme zde ilustrovat, zda a jak je nejmladší generace odlišná („amorální“) ve srovnání s generací rodičovskou a prarodičovskou.

Tabulka 2: Morální nepřijatelnost vybraných druhů chování – srovnání podílu zastoupení odsuzujících odpovědí (1+2) za kohorty 15-19, 45-59, 60+ (v %).

	15-19	45-59	60+
Řídit pod mírným vlivem alkoholu.	56	69	74
Jet načerno ve vlaku, autobuse, tramvaji či metru.	19	32	59
Nehledat práci a žít jen z podpory a darů.	42	53	69
Kouřit marihuanu nebo hašiš.	18	41	61
Sledovat pornografii	9	21	36
Dát úplatek.	23	35	47
Vzít úplatek	37	45	52
Využít známosti při jednání na úřadě.	4	10	14
Koupit něco kradeného.	13	32	43
Lhát pro svůj prospěch.	10	21	30
Nechat si nalezené peníze.	35	54	61
Stahovat nelegálně hudbu, filmy z internetu	6	22	27
Hrát karty o peníze.	29	39	49
Zabít v sebeobraně.	18	24	29
Ukončit život nevyléčitelně nemocného (euthanasie).	29	34	35
Rozvést se.	13	24	37
Být nevěrný manželovi	44	54	61
Ze žalu se opít (odpovědí 9 a 10).	35	31	24
Z radosti se opít (odpovědí 9 a 10).	31	39	27
Líbat se na veřejnosti (odpovědí 9 a 10).	62	47	37

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost.

I když jde v některých položkách o situace, které jsou pro nejmladší generaci hypotetické, přeci jen podíl těch, kteří morálně odsuzují jednání, jako je jízda na černo, koupení něčeho kradeného, lhaní ve svůj prospěch, nechání si nalezených peněz, názor na úplatky, ale i řízení pod vlivem alkoholu, je výrazně nižší než u generací rodičovské a prarodičovské.

V souvislosti s diskusí o existenci „kultury či morálky chudoby“ jsme se pokusili na několika položkách zjistit, zda tento výkladový koncept nachází v datech podporu.

Tabulka 3: Morální nepřijatelnost vybraných druhů chování – srovnání podílu zastoupení odsuzujících odpovědí (1+2) za skupiny respondentů, které z hlediska životní úrovně jsou na tom dobře, průměrně a špatně (v %).

	dobrá	průměrná	špatná
Nehledat práci a žít jen z podpory a darů	64	59	48
Koupit něco kradeného	35	37	26
Nechat si nalezené peníze.	36	32	28
Uvést nepravdivé údaje v žádosti o sociální podporu.	62	65	53
Zaměstnávat lidi načerno a neplatit za ně daně a odvody státu.	48	47	38
Lhát pro svůj prospěch.	22	26	22

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost.

Rozdíly jsou sice statisticky významné (s výjimkou lhaní), ale nejsou takové, aby bylo možné hovořit o odlišné „kultuře chudoby“. Ovšem jde o určité rozdílnosti v morálních hodnotách, které by se mohly prohloubit (např. v sociálně vyloučených lokalitách, či v rodinách žijících po generace na hranici životního minima).